

STWIERDZENIE NARUSZENIA EUROPEJSKIEJ KONWENCJI PRAW CZŁOWIEKA I JEGO SKUTKI W POLSKIM PROCESIE CYWILNYM

Olga M. Piaskowska

STWIERDZENIE NARUSZENIA EUROPEJSKIEJ KONWENCJI PRAW CZŁOWIEKA I JEGO SKUTKI W POLSKIM PROCESIE CYWILNYM

Olga M. Piaskowska

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

Stan prawny na 1 czerwca 2021 r.

Recenzent

Dr hab. Marcin Dziurda

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

JustLuk

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni[♥]

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8246-708-6

ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	15
Rozdział I	
System ochrony praw człowieka Rady Europy	25
1. Uwagi wprowadzające	25
2. Prawa i wolności chronione Europejską Konwencją Praw Człowieka	36
3. Wymiar proceduralny i materialny praw chronionych EKPC. Gwarancje proceduralne chronione Konwencją	75
4. Konwencyjny mechanizm ochrony praw człowieka	82
4.1. Uwagi wstępne	82
4.2. Zasada subsydiarności	83
4.3. Skarga indywidualna	90
5. Konkluzje	98
Rozdział II	
Konstytucyjny system ochrony praw człowieka a Europejska Konwencja Praw Człowieka	100
1. Uwagi wprowadzające	100
2. Prawa i wolności chronione na mocy Konstytucji RP. Gwarancje procesowe w Konstytucji RP	102
3. Konstytucyjne środki ochrony praw i wolności oraz ich efektywność w rozumieniu art. 13 EKPC	121

4. Miejsce Konwencji w systemie polskiego prawa krajowego i obowiązek przestrzegania prawa międzynarodowego w świetle Konstytucji RP	133
5. Teoretyczne modele stosowania Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w krajowym porządku prawnym	143
6. Konstytucyjny a konwencyjny zakres ochrony praw oraz doktryna marginesu oceny	145
7. Konkluzje	153

Rozdział III

Oddziaływanie wyroków Europejskiego Trybunału Praw

Człowieka na polski porządek prawny	156
1. Uwagi wprowadzające	156
2. Wykładnia stosowana przez Europejski Trybunał Praw Człowieka	158
2.1. Uwagi wstępne	158
2.2. Konwencja jako żywy instrument (wykładnia ewolucyjna)	161
2.3. Autonomiczność niektórych pojęć użytych w EKPC	167
3. Orzeczenia ETPC – rodzaje, moc wiążąca oraz charakter prawny	171
3.1. Uwagi wstępne	171
3.2. Rodzaje merytorycznych orzeczeń wydawanych przez ETPC	171
3.3. Moc wiążąca orzeczeń ETPC oraz ich skutki	176
3.4. Charakter prawny wyroków ETPC	183
4. Obowiązek wykonania orzeczenia – wybór właściwego środka	190
5. Skutki generalne wyroków ETPC – wpływ wyroków ETPC na polski porządek prawny	197
5.1. Uwagi wstępne	197
5.2. Wpływ na proces stosowania prawa – Konwencja jako wzorzec i dialog między sądami	198
5.3. Wpływ na zmiany ustawodawcze	207
6. Skutki indywidualne wyroków ETPC dla porządku krajowego. Rodzaj stwierdzonego naruszenia a środek właściwy do wykonania orzeczenia	214

6.1. Uwagi wstępne	214
6.2. Środki indywidualne służące wykonaniu wyroku ETPC	214
6.3. Wymiar naruszenia przepisów EKPC i jego znaczenie dla wykonania orzeczenia w porządku krajowym	219
7. Konkluzje	224

Rozdział IV

Wznowienie postępowania w świetle zalecenia Rec(2000)2 a polski proces cywilny	227
1. Uwagi wprowadzające. Ponowne zbadanie sprawy a wznowienie postępowania w świetle zalecenia Rec(2000)2	227
2. Prawo do ponownego zbadania sprawy lub wznowienie postępowania jako środek indywidualny służący wykonaniu wyroku ETPC według zaleceń Komitetu Ministrów Rady Europy	232
3. Warunki wznowienia postępowania w rozumieniu zalecenia Rec(2000)2 i w orzecznictwie ETPC	235
3.1. Uwagi wstępne	235
3.2. Wznowienie postępowania w sprawie cywilnej jako środek właściwy do wykonania wyroku według ETPC	237
3.3. Zalecenie Rec(2000)2 – kryteria oceny zasadności wznowienia postępowania na gruncie prawa krajowego	244
3.4. Wykonanie zalecenia Rec(2000)2 przez państwa- -strony Konwencji w aspekcie ponownego zbadania lub wznowienia postępowania cywilnego	249
4. Wznowienie postępowania cywilnego jako środek indywidualny wykonania wyroku ETPC w polskiej procedurze cywilnej <i>de lege lata</i>	257
4.1. Uwagi wstępne	257
4.2. Dopuszczalność skargi o wznowienie postępowania oraz podstawy normatywne wznowienia	258
4.3. Wyrok ETPC jako podstawa wznowienia postępowania w orzecznictwie krajowym	273

4.3.1. Uwagi wstępne	273
4.3.2. Orzecznictwo Sądu Najwyższego	273
4.3.3. Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego	281
4.3.4. Podsumowanie	284
4.4. Wyrok ETPC jako podstawa do wznowienia postępowania w doktrynie procesu cywilnego	286
5. Zasada stabilności orzeczeń oraz prawa osób trzecich a potrzeba wznowienia postępowania cywilnego po wyroku ETPC stwierdzającym naruszenie Konwencji w wymiarze procesowym	298
6. Wznowienie postępowania karnego na skutek wyroku ETPC stwierdzającego naruszenie Konwencji	305
7. Konkluzje	310

Rozdział V

Ponowne zbadanie sprawy i prejudycjalność wyroków ETPC

a polski proces cywilny. Uwagi <i>de lege lata</i> i <i>de lege ferenda</i>	312
1. Uwagi wstępne	312
2. Potencjalna dopuszczalność wzruszenia prawomocnego orzeczenia po wyroku ETPC stwierdzającym naruszenie Konwencji	315
2.1. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia	315
2.2. Skarga nadzwyczajna	330
2.3. Skarga konstytucyjna	338
2.4. Powództwo opozycyjne	342
3. Związanie prejudycjalne sądu cywilnego orzeczeniem ETPC	346
3.1. Uwagi wstępne	346
3.2. Problematyka związania sądu cywilnego wyrokiem ETPC w sprawie odszkodowawczej	348
3.3. Zakres związania wyrokiem ETPC w postępowaniu cywilnym	361
4. Skutki orzeczenia ETPC stwierdzającego naruszenie gwarancji procesowych dla procesu cywilnego. Uwagi <i>de lege ferenda</i>	364
5. Konkluzje	367

Wnioski końcowe	371
Bibliografia	377
Wykaz orzeczeń	417

WSTĘP

System ochrony praw i wolności człowieka Rady Europy uważany jest za jeden z najbardziej efektywnych na świecie¹, choć nie jest on wolny od wad. Centralne miejsce w tym systemie zajmuje Europejski Trybunał Praw Człowieka, który został utworzony w celu zapewnienia przestrzegania zobowiązań wynikających z Konwencji. Rozpoznaje więc skargi międzypaństwowe oraz indywidualne składane przez osoby, organizacje pozarządowe lub grupy jednostek pokrzywdzone naruszeniem wolności lub praw wynikających z Konwencji i jej protokołów (art. 19, 32 ust. 1, art. 33 i 34 EKPC). Europejski Trybunał Praw Człowieka stoi na straży, by prawa i wolności chronione Konwencją były rzeczywiste, a ich ochrona efektywna. Istotnym elementem zapewnienia praw i wolności o takich walorach są także właściwe działania podejmowane przez państwa-strony Konwencji. Skupiają się one na dwóch zasadniczych kwestiach.

Po pierwsze, przestrzeganiu przepisów Konwencji w toku stanowienia i stosowania prawa w porządku wewnętrznym. Konwencja jako umowa międzynarodowa została bowiem pomyślana w taki sposób, aby przenikała porządki wewnętrzne państw-stron. Oznacza to zatem, że znajduje ona zastosowanie nie tylko na etapie badania skarg przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, lecz również w procesie stosowania prawa w porządku wewnętrznym państw-stron Kon-

¹ A. Bodnar, *Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce. Wymiar instytucjonalny*, Warszawa 2018, s. 21; A. Wiśniewski, *The impact of the European Convention of Human Rights on the Polish Legal System*, „Polish Review of International and European Law” 2020/9(1), s. 154.

wencji. Wiąże się to także z relacją między sądami krajowymi a Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, w szczególności wzajemnego poszanowania dokonywanej interpretacji.

Po drugie, wykonywania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w szczególności tych, które stwierdzają, że do naruszenia Konwencji doszło w konkretnym przypadku. Zapewnienie więc efektywności oraz praw i wolności rzeczywistych nie jest możliwe bez aktywnego udziału państw-stron Konwencji. Na etapie stanowienia prawa będą to podmioty uczestniczące w procesie legislacyjnym, zaś na etapie jego stanowienia – przede wszystkim sądy krajowe, w tym sąd cywilny.

Przedmiotem niniejszych rozważań jest problematyka związana ze skutkami, jakie orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka stwierdzające naruszenie Konwencji mogą wywołać w polskim procesie cywilnym. Obejmuje ona zatem dwa zasadnicze zagadnienia, których centralną osią jest kwestia znaczenia, jakie dla polskiego procesu cywilnego ma orzecznictwo ETPC. Po pierwsze, są to skutki o charakterze generalnym związane z oddziaływaniem orzecznictwa strasburskiego na judykaty sądów krajowych (*res interpretata*). Jest to zagadnienie związane ze stosowaniem przepisów Konwencji oraz nierozzerwalnie z nią związanego orzecznictwa ETPC w systemie prawa krajowego, w tym także w toku procesu cywilnego. Po drugie, są to skutki indywidualne, a zatem mieszczące się w relacji *inter partes*, które związane są ściśle z obowiązkiem wykonania wyroku ETPC, w tym wyborem właściwego środka służącego usunięciu stwierdzonego naruszenia. W odniesieniu do problematyki procesu cywilnego jest to więc zagadnienie, które sprowadza się do przestrzegania standardów konwencyjnych oraz ustalenia powinności sądu cywilnego powstałych wobec orzeczenia ETPC stwierdzającego naruszenie Konwencji, do którego doszło w tym postępowaniu. W tym ostatnim zakresie odnosi się do analizy dostępności środków prawnych – w ramach instrumentarium procesowego cywilnego – służących wykonaniu wyroku ETPC stwierdzającego naruszenie. Prawidłowe wykonanie takiego wyroku ETPC ma bowiem istotne znaczenie nie tylko dla jednostki tym naruszeniem dotkniętej, lecz także z punktu widzenia oceny wykonania przez państwo ciążących na nim

obowiązków międzynarodowych (art. 1 EKPC). Jednocześnie zagadnieniem niezmiernie istotnym jest dobór właściwego środka, który z kolei poprzedzać musi analiza naruszenia Konwencji, do którego doszło w toku postępowania cywilnego, oraz jego skutków dla strony – „ofiary” w rozumieniu Konwencji, jak i innych podmiotów, które w prawomocnie zakończonym postępowaniu uczestniczyły. Zagadnienie to nie zostało dotychczas w pełni usystematyzowane, choć podejmowano próby jego analizy zarówno w literaturze praw człowieka, jak i procesu cywilnego. Poglądy doktryny odnoszące się do omawianego zagadnienia będą przedmiotem analizy w toku podjętych rozważań. Należy przy tym zaznaczyć, że dotychczasowe opracowania skupiały się na treści obowiązujących przepisów prawa krajowego i EKPC oraz ich wzajemnej relacji, pomijając przy tym zagadnienie zasadności istnienia określonego środka wykonania wyroku ETPC w nawiązaniu do konkretnego rodzaju naruszenia.

Badane zagadnienie jest międzydziedzinowe, a przy tym wielowątkowe i skomplikowane. Należy na nie spojrzeć przekrojowo, tj. w celu dokonania ustaleń dla procesu cywilnego należy uwzględnić problematykę ochrony praw człowieka, tak w systemie konwencyjnym, jak i konstytucyjnym. Dodatkowo należy zaznaczyć, że skupienie się jedynie na postępowaniu cywilnym procesowym jest nieprzypadkowe. To głównie w tym trybie postępowania cywilnego zastosowanie znajdują istotne dla niniejszych rozważań przepisy EKPC. Ponadto odmiennie, niż ma to miejsce w wypadku postępowania nieprocesowego, uregulowano problematykę ponownego przeprowadzenia postępowania po prawomocnym jego zakończeniu (art. 523 k.p.c.). Jest to najistotniejsza różnica, która stanowiła przesłankę prowadzącą do zbadania w wybranym zakresie jedynie postępowania procesowego.

Problem badawczy pracy sprowadza się do potrzeby zbadania oddziaływania orzecznictwa ETPC na polski proces cywilny, a także zbadania treści przepisów Kodeksu postępowania cywilnego przez pryzmat przewidzianego w tym akcie instrumentarium jako mogącego stanowić środek wykonania wyroku ETPC stwierdzającego naruszenie praw i wolności chronionych Konwencją. Tak postawiony problem badawczy wymaga uwzględnienia modelu obowiązywania

Rozdział I

SYSTEM OCHRONY PRAW CZŁOWIEKA RADY EUROPY

1. Uwagi wprowadzające

Prawa człowieka są od lat przedmiotem szerokiego zainteresowania zarówno w dyskursie publicznym, jak i naukowym. Samo pojęcie nie ma jednak jednolitej definicji¹; jest ponadto używane zarówno w języku naturalnym (powszechnym), jak i języku właściwym dla nauk prawnych. Prawami człowieka określa się przysługujące każdemu człowiekowi prawa bez względu na jego przynależność państwową

¹ Zob. m.in. M. Piechowiak, *Pojęcie praw człowieka [w:] Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997, s. 12; J. Tischner, *Prawa człowieka z katolickiej perspektywy [w:] Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Szkoła Praw Człowieka. Teksty wykładów*, Warszawa 1998, z. 1, s. 30; B. Banaszak, *Prawa jednostki i systemy ich ochrony*, Wrocław 1995, s. 6; A. Michalska, *Prawa człowieka w systemie norm międzynarodowych*, Warszawa–Poznań 1982, s. 113; C. Mik, *Koncepcja normatywna europejskiego prawa praw człowieka*, Toruń 1994, s. 17–18; A. Łopatka, *Jednostka. Jej prawa człowieka*, Warszawa 2002, s. 13; R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2000, s. 12; W. Osiatyński, *Wprowadzenie do pojęcia praw człowieka*, <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/02/WiktorOsiatynskiWprowadzenieDoPojeciaPrawCzlowieka.pdf> (dostęp: 29.04.2021 r.); T. Jurczyk, *Geneza rozwoju praw człowieka*, „Homines Hominibus” 2009/1, s. 29 i n.; M.-B. Dembour, *What are human rights? Four schools of thought*, „Human Rights Quarterly” 2010/32(1), s. 1; W. Brzozowski [w:] W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa człowieka*, Warszawa 2019, s. 21; C. Wellman, *An Approach to Rights: Studies in the Philosophy of Laws and Morals*, Dordrecht 1997, s. 81; J. Hersch, *Human Rights in Western Thoughts [w:] Philosophical Foundations of Human Rights*, red. A. Diemer, Paris 1986, s. 132; K. Przybyszewski, *Prawa człowieka w kontekstach kulturowych*, Poznań 2010, s. 21 i n.

czy społeczną, które są przyrodzone i niezbywalne², a także nienaruszalne³. Przysługują one człowiekowi z samego faktu jego istnienia, bez konieczności ich regulacji w prawie pozytywnym⁴. Zalicza się do nich m.in.: prawo do życia, wolność osobistą, własność, równość, bezpieczeństwo⁵. Inna definicja ujmuje prawa człowieka jako powszechne prawa moralne mające podstawowy charakter⁶, które są przynależne każdej jednostce w kontaktach z państwem⁷. Część przedstawicieli doktryny ujmuje pojęcie praw człowieka szeroko, zaliczając do nich także prawa materialne, socjalne i kulturalne⁸. Inna część zaś odnosi to pojęcie do tych praw, które wymienione zostały w poszczególnych aktach prawnych najwyższego rzędu i które przysługują jednostkom, składając się w całości na pojęcie praw człowieka⁹, do których zalicza się także prawa obywatelskie i polityczne. Źródłem wszystkich tych praw jest zaś przyrodzona godność jednostki jako pierwotna wobec państwa i jego systemu prawnego¹⁰. Jak wskazuje W. Jedlecka, „po-

² B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2004, s. 446.

³ Nie ulega jednak wątpliwości, że pomimo twierdzenia o „nienaruszalności” praw człowieka, można te prawa naruszyć, choć nie powinno mieć to miejsca. Zob. szerzej L. Bosek, *Ochrona godności człowieka w prawie Unii Europejskiej a konstytucyjne granice przekazywania kompetencji państwa*, Prz. Sejm. 2008/2(85), s. 61 i n.

⁴ M. Piechowiak, *Pojęcie praw człowieka...*, s. 7.

⁵ B. Banaszak, *Prawo...*, s. 446.

⁶ Na temat aksjologii praw człowieka zob. J. Zajadło, *Jaka aksjologia praw człowieka?*, PiP 2019/11, s. 3 i n.; K. Kobyliński, *Czy prawa człowieka są/powinny być uniwersalne?* [w:] *Konstytucyjne podstawy ochrony praw człowieka*, red. R. Koper, Katowice 2017, s. 13 i n. oraz wskazana tam literatura.

⁷ W. Osiatyński, *Wprowadzenie...*; W. Osiatyński, *Prawa człowieka – uniwersalizm i różnorodność*, PiP 2013/11, s. 109.

⁸ B. Banaszak, *Prawa jednostki...*, s. 6.

⁹ A. Michalska, *Prawa człowieka...*, s. 113.

¹⁰ A. Łopatka, *Jednostka...*, s. 13; L. Koba, *Problemy ochrony praw człowieka w Polsce* [w:] *Wybrane problemy ochrony praw człowieka w Polsce*, red. L. Leszczenko, J. Szablicka-Żak, Wrocław 2016, s. 38; E. Riedel, *Trzecia generacja praw człowieka jako strategia urzeczywistniania praw politycznych i społecznych*, RPEiS 1990/3–4, s. 116; K. Stępniań, *Koncepcja jurydyzacji czwartej generacji praw człowieka w międzynarodowym systemie ochrony*, Prz. Sejm. 2019/2(151), s. 101; M. Ciszek, *Postulat czwartej generacji praw człowieka w politycznym systemie międzynarodowej ochrony: próba filozoficznego uzasadnienia z perspektywy personalizmu etycznego*, „*Studia Ecologiae et Bioethicae*” 2010/8, s. 108; J. Zajadło, *Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka*, RPEiS 1989/2, s. 103 i n.; A.E. Wasilewska, *Współczesne treści praw człowieka w perspektywie jego potrzeb*, „*Myśl Ekonomiczna i Polityczna*” 2018/4, s. 295.

jęcie godności przybrało więc formę żądań uznania statusu całych kultur oraz zniesienia nierówności płci, rasy czy też pochodzenia¹¹. Twierdzenie takie opiera się na fundamentalnym przekonaniu o równości wobec siebie wszystkich istot ludzkich¹². Prawa człowieka są zatem pierwotne wobec norm prawa stanowionego.

Różnorodność w ujęciu zakresu pojęcia praw człowieka wynika m.in. z faktu, że prawa te w toku historycznego rozwoju rozszerzały się na coraz to nowe dziedziny. Z tego też względu w chwili obecnej mówi się o prawach człowieka pierwszej, drugiej, trzeciej¹³, a nawet i czwartej generacji¹⁴. Podział praw człowieka na poszczególne generacje to koncepcja przypisywana autorstwu K. Vasaka¹⁵. Do praw pierwszej generacji (określanych przez K. Vasaka jako *droits de la liberté*) zalicza się powszechnie uznane prawa obywatelskie i polityczne (kla-

¹¹ W. Jedlecka, *Godność człowieka jako podstawa aksjologiczna porządku prawa Unii Europejskiej* [w:] *Współczesne koncepcje ochrony wolności i praw podstawowych*, red. A. Bator, M. Jabłoński, M. Maciejewski, K. Wójtowicz, Wrocław 2013, s. 170.

¹² Zob. B. Wojciechowski, *Interkulturowe prawo karne. Filozoficzne podstawy karanian w wielokulturowych społeczeństwach demokratycznych*, Toruń 2009, s. 99; tak też W. Jedlecka, *Godność człowieka...*, s. 171. Szerzej zob. M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999, s. 79 i n.

¹³ Zob. A. Redelbach, *Wpływ praw człowieka na wymiar sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej*, RPEiS 1999/2, s. 28; M. Nowak, *Trzy generacje praw człowieka. Ich znaczenie w świetle przesłanek ideowych i historycznych oraz w świetle ich genezy* [w:] *Prawa człowieka. Geneza, koncepcje, ochrona*, red. B. Banaszak, Wrocław 1993, s. 105 i n.; E. Riedel, *Trzecia generacja...*, s. 117 i n.; F. Pocar, *Some Thoughts on the Universal Declaration of Human Rights and the „Generations” of Human Rights*, „*Intercultural Human Rights Law Review*” 2015/43, s. 43 i n., <https://www.stu.edu/Portals/law/docs/human-rights/ihr/r/volumes/10/10-3%20Pocar.pdf> (dostęp: 3.05.2021 r.).

¹⁴ K. Stepniak, *Koncepcja jurydykacji...*; M. Ciszek, *Postulat czwartej generacji...*, s. 105–116. M. Piechowiak, przedstawiając ich rozwój oraz źródło, określa je mianem „trzech rodzin praw” (zob. M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka...*, s. 65 i n.).

¹⁵ Zob. szerzej K. Vasak, *Pour une troisième génération des droits de l’homme* [w:] *Études et essais sur le droit international humanitaire et sur les principes de la Croix-Rouge en L’honneur de Jean Pictet*, red. C. Swinarski, Geneva 1984, s. 837 i n.; K. Vasak, *A 30-year struggle. The sustained efforts to give force of law to the Universal Declaration of Human Rights*, „*The UNESCO Courier*” 1997, s. 29–33; S. Domaradzki, M. Khvostova, D. Pupovac, *Karel Vasak’s Generations of Rights and the Contemporary Human Rights Discourse*, „*Human Rights Review*” 2019/20, s. 423–443; M. Nowak, *Trzy generacje praw...*, s. 105 i n.

syczne wolności cywilne i polityczne, powszechnie akceptowane)¹⁶. Są to przede wszystkim prawa osobiste, tj.: prawo do życia, prawo do wolności osobistej, prawo do wolności wyznania i sumienia, prawo do wolności od tortur, prawo do sądu, prawo do tajemnicy korespondencji, prawo własności, prawo do prywatności i do swobodnego przemieszczania się. Ponadto do tej grupy zaliczane są powszechnie uznane prawa obywatelskie i polityczne, tj. np.: czynne i bierne prawo wyborcze, prawo do zrzeszania się, prawo do obywatelstwa, prawo do skargi na organy państwowe czy prawo do informacji.

Do praw drugiej generacji zaliczane są prawa o charakterze gospodarczym, socjalnym i kulturalnym¹⁷ (określane przez K. Vasaka jako *droits de l'égalité*). Są to przede wszystkim: prawo do pracy i jej godziwych warunków oraz godziwego wynagrodzenia, prawo do tworzenia związków zawodowych, prawo do zabezpieczenia społecznego oraz do ochrony zdrowia, prawo do wypoczynku, prawo do nauki, swobodnych badań oraz wolności artystycznego wyrazu (wolności sztuki).

Zaś do trzeciej kategorii zaliczają się tzw. prawa solidarności (*droits de solidarité*). Są to przede wszystkim: prawo do pokoju, rozwoju oraz ochrony środowiska naturalnego, prawo do samostanowienia, partycypacji i komunikacji oraz do ochrony danych osobowych¹⁸. Te ostatnie nie są uważane za katalog zamknięty, gdyż mogą ulegać zmianom i modyfikacjom¹⁹, choć sam K. Vasak uważał stworzony przez siebie system generacji praw za zamknięty.

¹⁶ K. Stępiak, *Koncepcja jurydykacji...*, s. 108; B. Zawadzka, *Prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne*, Warszawa 1996, s. 7.

¹⁷ K. Stępiak, *Koncepcja jurydykacji...*, s. 108.

¹⁸ M. Ciszek, *Postulat czwartej generacji...*, s. 112; A. Redelbach, *Wpływ praw człowieka...*, s. 28; E. Riedel, *Trzecia generacja...*, s. 117 i n.; A. Łopatka, *Międzynarodowe prawo praw człowieka. Zarys*, Warszawa 1998, s. 22 i n.; K. Drzewicki, *Trzecia generacja praw człowieka*, „Sprawy Międzynarodowe” 1983/10; P. Kowalski, „Nowe prawa człowieka”. *Perspektywy i zagrożenia*, RPEiS 1988/2, s. 58 i n.

¹⁹ Zob. C. Swiniarski, *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Hague 1984, s. 843; K. Drzewicki, *Prawo do rozwoju. Studium z zakresu praw człowieka*, Gdańsk 1988, s. 12–21.

Od pewnego czasu jednak zgłaszany jest w dyskursie zarówno politycznym, jak i naukowym postulat odnoszący się do czwartej generacji praw człowieka, co do którego brak jednak zgody. Sam katalog tych praw także nie jest sprecyzowany. W głównej mierze zależy on od środowisk, które postulują jego wyodrębnienie²⁰. Często zalicza się do nich np. prawa do związku małżeńskiego (z uwagi na prawa mniejszości seksualnych) czy prawo do życia z uwagi na rozwój medycyny i biotechnologii²¹.

Zdaniem W. Osiatyńskiego prawa człowieka mogą spełniać trzy zasadnicze funkcje²². Pierwszą z nich stanowi ochrona jednostki przed naruszeniem jej praw i wolności przez państwo, drugą – konieczność stworzenia przez państwo mechanizmów służących realizacji praw i wolności przez jednostkę, trzecią zaś – ochrona praw i wolności jednostki przed naruszeniem jej przez inne jednostki²³. Z zagadnieniem praw człowieka łączy się zatem odpowiednie ukształtowanie, w danym ustroju, rozwiązań i narzędzi, które mają zapewnić jednostkom ich skuteczną ochronę. Uznanie istnienia tych praw bez stworzenia efektywnego aparatu mającego służyć ich ochronie jest niewystarczające.

Z faktu uznania przez państwo w prawie stanowionym określonych praw człowieka wynikają dwa rodzaje obowiązków. Obowiązki o charakterze negatywnym, na które składa się poszanowanie tych praw (powstrzymanie się od naruszeń) oraz obowiązki o charakterze pozytywnym, czyli obowiązek podjęcia działań mających na celu zabezpieczenie realnej możliwości realizacji przez jednostkę tych praw²⁴.

²⁰ K. Stępnia, *Koncepcja jurydyzacji...*, s. 108; S. Adhav, *Study of human rights generations with special reference to fourth generation human rights*, „Freedom of Speech & Expression Indexed Peer Reviewed Yearly Law Journal” 2016/2(1), s. 9–13.

²¹ M. Ciszek, *Postulat czwartej generacji...*, s. 113.

²² W. Osiatyński, *Wprowadzenie...*, s. 3.

²³ W. Osiatyński, *Wprowadzenie...*, s. 3; tak też M. Ciszek, *Postulat czwartej generacji...*, s. 109; zob. także B. Wojciechowski, *Prawa człowieka. Zagadnienia podstawowe*, „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna” 2014/3(2), s. 238–252.

²⁴ W orzecznictwie ETPC przyjęto, że obowiązki negatywne to te pierwotne ciężące na państwach układających się, zobowiązujące je do nienaruszania postanowień Konwencji; z czasem zaczęto wyróżniać także obowiązki pozytywne – zob. m.in. wyroki

W publikacji omówiono problematykę skutków, jakie dla polskiego procesu cywilnego wywołują lub powinny wywołać wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka stwierdzające naruszenie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, w tym dotyczących potencjalnego wzruszenia prawomocnego orzeczenia sądu cywilnego (po uwzględnieniu skargi indywidualnej) oraz stosowania Konwencji przez sądy cywilne.

Poruszono także tematykę związaną z obowiązkiem wykonania orzeczenia ETPC i doboru właściwego środka służącego jego wykonaniu. W odniesieniu do tej kwestii odrębnie omówione zostały skutki, jakie dla procesu cywilnego wywołuje stwierdzenie naruszenia przepisu Konwencji mającego wymiar materialnoprawny i procesowy. Czytelnicy będą również mogli zapoznać się z kryteriami, jakim powinno odpowiadać wykonanie wyroku ETPC stwierdzającego naruszenie w krajowym postępowaniu cywilnym art. 6 lub 13 EKPC, z uwzględnieniem przypadków, w których środkiem właściwym do wykonania orzeczenia powinno być wznowienie postępowania.

Autorka odwołuje się do polskiej i zagranicznej literatury przedmiotu, zarówno z zakresu postępowania cywilnego, jak i praw człowieka oraz prawa konstytucyjnego, a także orzecznictwa – przede wszystkim Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego.

Książka jest przeznaczona dla pełnomocników procesowych, sędziów, aplikantów zawodów prawniczych oraz pracowników naukowych zajmujących się omawianą tematyką.

Olga M. Piaskowska – doktor nauk prawnych; adwokat; adiunkt w Instytucie Prawa Uniwersytetu SWPS; przez ponad 10 lat starszy asystent sędziego w Izbie Cywilnej Sądu Najwyższego; w 2014 r. otrzymała wyróżnienie za rozprawę doktorską w konkursie Złote Skrzydła „Dziennika Gazety Prawnej”; laureatka IV edycji rankingu Rising Stars Prawnicy – Liderzy Jutra 2015; naukowo zajmuje się postępowaniem cywilnym oraz stosowaniem EKPC w polskim porządku prawnym, w tym przewlekłością postępowania, a także dydaktyką akademicką, m.in. badaniami nad nowymi metodami nauczania prawa – jest współautorką nowego programu studiów dla Szkoły Prawa Uniwersytetu SWPS oraz zajęć z umiejętności prawniczych; autorka i współautorka publikacji z zakresu postępowania cywilnego, redaktor naukowy komentarzy *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe* (Warszawa 2019) i *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe. Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt. Postępowanie zabezpieczające* (Warszawa 2022).

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMÓWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

CENA 99 ZŁ (W TYM 5% VAT)